

МӘШҮР-ЖҮСІП ЖӘНЕ ИСАБЕК ИШАН

Мәшүр-Жүсіп пен Исаbek ишан арасындағы арналы ойды адами байланыстар бұрын рухани мудде, шығармашылық өзектеніздегендес сара жолға түсіп, быт айқындала түсетін анық. Қазақ даласының екі еңсөлі тұлғаларының тіршілігі мен халық арасындағы еңбегін тоғыстырган ауқымды туында Мәшүр-Жүсіптің «Исаbek ишан» атты жоқтау өлеңі. Қазақ өдебиетінде көнекрек қолға алынып, кешенді зерттеле бастаған жаңардың бір-жоқтау өлеңдері. Жоқтау өлеңдерінің көпнұсқалары адам өмірін көң қамтуға, ол істеген жақсылықты тізіп айтуға құрылғандықтан көлемі жағынан өмірді көң қамтуымен лирикадан гері зостық жанрға біраз жақын тұрады.

«Мәшүр-Жүсіп те кезінде жоқтау өлеңдерге көп назар аударған. Көп жазған. Оның Мұса Шормановты жоқтауы, Қамалиденді жоқтауы дегендегей туындылары бүгінде көзі қарасты қалың оқылмаған. Белгілі авторлардың осы

тәншітады. Сол кездің өзінде ишаның халыққа сінірген еңбегін танымаса Мәшүр-Жүсіп халық көкейінен шыққан туынды бермес пе еді. Осы өлеңде ишан өмірінен көтеген маглуматтар бере отырып, бірқатар діни үғымдарға да терең үнледі.

Бұл тұста ишан деген сөздің мағынасына да назар аударған жән болар. «Ишан сезі — халық, арасында саута ашу, гибадат айтудың атқарып жүрген діни саутты адамға берілетін діни атак. Ишан қазы, имам тарізді лауазым

баласының міндепті болып есептелген. Қазақ арасындағы атакты Ишандардың көпшілігі ез міндеттеріне дастур жалғастыры ретінде қараған. Дүниеден еткен Ишаның үл баласы болмаган жағдайда ауыл тұрғындары діни басауты бар, халықтың сенімін ақтайдын басқа бір кісімен Ишан болу мәселеін көліккен. Қазіргі уақытта Ишандық қызметін ауыл имамдары атқарады.

Ақын Мәшүр-Жүсіп Көпееv Исаbek ишанға арнаған өлеңдерінен басқа да осы үғымды аңғарт-

**шықса-дағы,
Бері де Ишекемнен бір
аспады.**

— дей отырып ишаның өзге дін үағызышыларымен, молда, ишан, халфелермен байланысын да тілге тиек еткен. Өлеңде діні баяттағы қадір-қасиеті танылған бірқатар адамдардың есімдері аталады. Өлең авторы ишанды көтеген дін үағызышыларынан жоғары деңгейде көрсетсе де, имандылық бағытында еркіммен де ортақ тіл табысып, білгенімен белісіп отырғанын да бейнелеген.

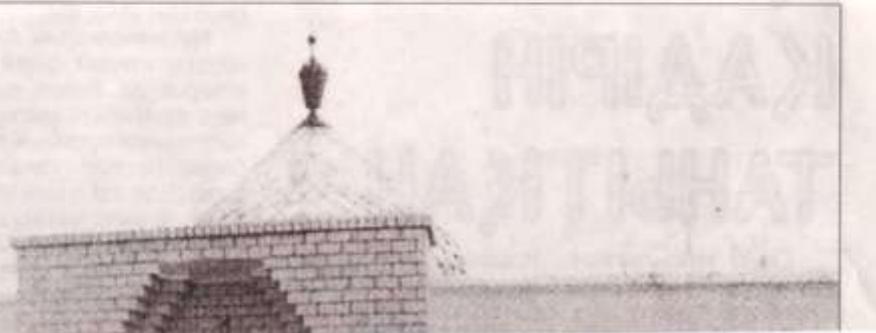
Тақсырдың шарапаты ба-
сым еді...

Жасынан-ақ халыққа пірлік
қылған,
Хақлық болса, бастартпай
ерлік қылған.
Насілінен сайып келіп
аулиелік,
Келгенде отыз беске пірлік
қылған.

Шаригаттың жоланан
адаспаған,
Дін тұтпаған наданга
жанааспаған.

Қырмызы қызыл жібек
сықылданып,
Қай мінезі бар еді
жараспаған?!

деген шумақтардан байқалады. Өлеңнің осындағы тұстарында ишаның халық алдындағы беделін ғана емес, адами қасиеттері мен мінез болмысын да жеткізе суреттеп отырғаның аңғарамыз. Ақынның осы өлеңі сол кезде де халық алдында үлкен туынды ретінде танылса, бүгінгі күнде де өзінің маңыздылығын сындың сүйем

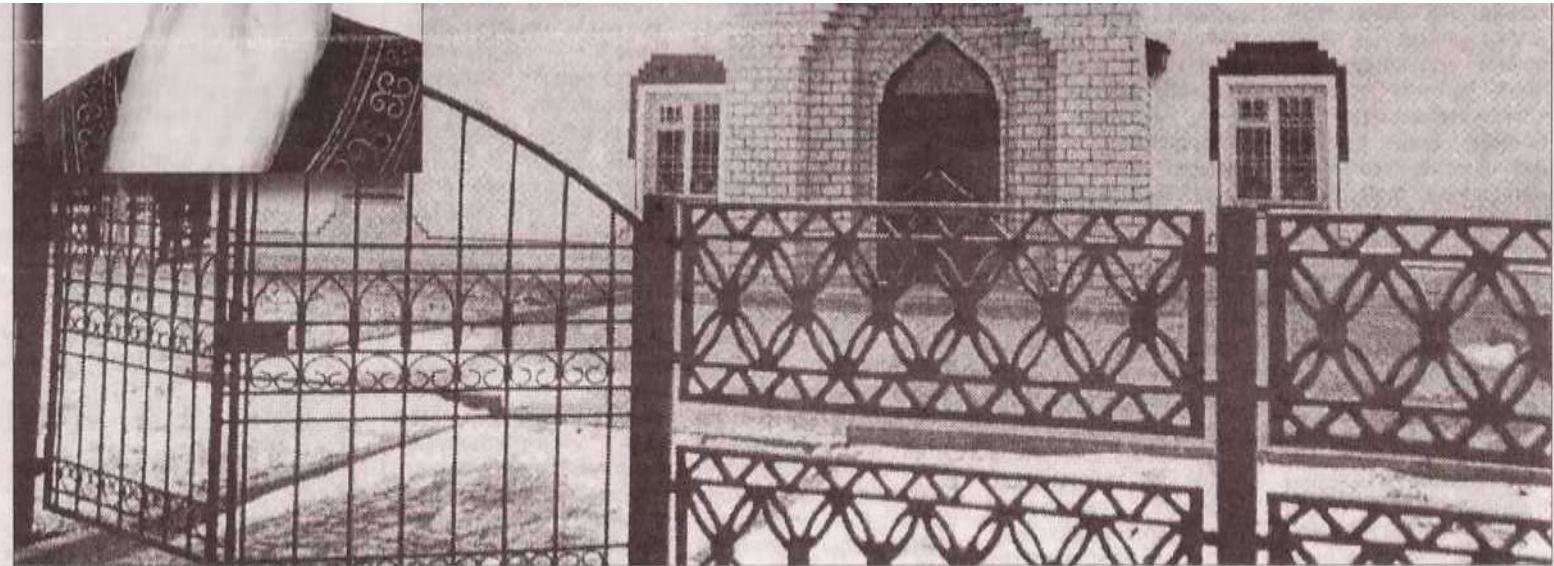
окырманға белгілі. Автордың осы улгіде жазған туындыларының ішінде өзгелердің шоқтығы биік тұрган шығармаларының бірі - «Исабек Ишан» жоқтау өлеңі» - дейді филология ғылымдарының докторы, С.Торайғыров атындағы Павлодар университетінің профессоры Айтмұхамбет Тұрышев. Бұл туындының деректілігіне де денқояқараған жөн. Шығармандың бас жағында: «Өзі — ишан жүрт бастаған, заты — қожа. Сейтзада — нәсілі сондай таза» - деп берілсе, енді бір тұсында:

**Атасы Мұрат қожа әулие өткен,
Бұтақтай бір-біріне келіп жеткен.
Арғы тегін сұрасаң — Назар ишан,**

Тазарып шыққан гауһар асыл тектен.

— деп кепеді. Міне осы шумақтардан Исабек ишаның тегі кім, шежіресі қалай өрбиді? — деген сауалдардың жауабын табуға болады. Исабектің арғы аталарының бірі — Сейтзада да, одан бергі бір елеулісі — Назар ишан. Одан ері өрбіп-дамыған үрпақтың өрісі Мұрат қожаға келеді. Сонда Исабек ишаның әкесі Мұрат қожа. Одан ері Исабектен Нұрмұхamed. Қожахмет. Жандарбек, Ахметопла деп тармақталады. Ал Исабектің туыс-жұрағаттары да ретінде қарай жоқтауда аталып өткен.

Біз М-Ж. Көпееvtің аталған шығармада ишан өмірінің бірқатар нақты деректеріне де жан-жақты тоқалғаның аңғарамыз. Ишан 79 жасқа жеткенде қайтыс болған екен. Бұл кезде Мәшһүр-Жұсіп 13-14 жастағы жасөспірім бала. Жасының балындығына, балалығына қарамастан ол адамның қасиетін парықтай білетіндігін

Ақкөл ауылындағы Исабек ишан Хазрет мешіті.

болып саналмайды. Дәстүрлі қазақ қоғамында, әдетте, Ишаның дәріс беретін белгілі бір ауылдары болған. Ишаның міндеті — өзінің қарамағындағы ашып тұрғындарының діни сауатын ашу, шамасы келгене діни ғұрыптарды атқару». — деп кепеді А.Тұрышев Мәшһүр-Жұсіптің діни үйімдарын талқылаган еңбегінде. Еңбек ақысы ретінде ауыл тұрғындары Ишанды мал, азықтулук және ақшамен қамтамасыз ететін болған. Әрине, Ишан болу молдалардың дүниеге деген мұқтаждығынан туған іс емес. Ишандықтың негізін Алла Тағаланың разылығы үшін халыққа дінді, ақиқатты үйрету мақсатындағы адал ниет құрайды. Ишан болу атадан балаға ететін мұрагерлік іс десе де болады. Себебі, әкесі дүниеден өткен жағдайда оның қарамағындағы ауыл тұрғындарының діни мұқтажын өтөу

тын көптеген шығармалар жазған. Ал енді «Исабек ишан» атты жоқтау ретінде жазылған көркем туындысында тұлғалы азаматтың халық арасындағы қасиетін ашып көрсетуді мақсат тұтқаны байқалады. Ишан туралы аңыз әңгімелер де аз емес. Дегенмен Мәшһүр-Жұсіп жас арасы тым алшақ болса да өзінің замандасты, тұстасы болған діннің ак жолындағы еңсөлі адам тұралы халық арасындағы аңыз берілгенде. Еңбек ету, халық қамына берілгені, әулие адам екенін айшықтайды: Бісміллә, сөз бастайтын асыл тек-

төмендеткен емес. Ең бастысы біздің халқымыздың ежелден дамыған үлкенді, зерделі адамды сыйлай білу қасиеті өлеңнің негізгі өзегіне айналғаны көпіл аударады.

Шығармада нақты тарихи деректер көлтіріле отырып, екінші лирикалық бейненің, сол тұлғадан тәлім алған қазақ халқының имандылық, дінге қол созуы бейнелі жеткізілген. Осы игі жолда өз болмысын халық мұддесіне арнап, өмірінің соңғы тынысына дейін халықтың ак ниетті бағыты үшін бар білімін сарып еткен терең толғанған. Мәшһүр-Жұсіптің жоқтау өлеңі осындай дін жолындағы терең үғымды, имандылық жолындағы адами сыйластықты алға тартады. Сол игілікті, ізгілікті ой бүгінгі үрпаққа да қызмет етері даусыз.

**Түскендей асыл еді-ау аспан, қөктен!
Керуендей бұ дүниеге аз кун қонып,
Пәниден жақсы, жаман бәрі де өткен.
Бір жүрнақ заттан шыққан асыл еді.
Бір халфе Тәртүлдан жүрт бастады,
Қылған ісін жылап деп жүрт тастады.
Қанша ишан қанша мұрид**

Фалымбек ЖҰМАТОВ.